

Dr. Bakos József: Nyelvművelés a magyar nyelv középiskolai tanításában.

(A magyar nyelv gyakorlati tanításának könyve. [Az] I—II. osztály anyaga.) Érsekújvár, 1940., 8-r., 148 l.

Az utóbbi években egyre több jel mutat arra, hogy középfokú iskoláink tanárai mindjobban felkarolják a magyar nyelv gondozását, s az anyanyelvi oktatásban bőséges helyet juttatnak a jó magyarságra való nevelésnek is. Ez magában véve igen örvendetes jelenség volna, de az a baj, hogy a jó szándék gyakran nem párosul a szükséges hozzáértéssel. Többnyire olyanok vetik rá magukat legnagyobb buzgalommal a helyes magyarság tanítására, és akarnak ebben másokat kalauzolni, akik maguk is vezetésre szorulnának, mert nagyon bizonytalanul mozognak ezen a területen. Egy-két év alatt és egypár — nem is mindig megbízható — könyv átolvasásával senki sem válhatik nyelvhelyességi szakértővé. Ha megtanulunk is néhány, nem egészen szabatosan megfogalmazott vagy épenséggel félreértett nyelvhelyességi szabályt, az még nem jogosít fel bennünket arra, hogy másokat akarjunk tanítani. Nagyon sokat kell tanulnunk, hogy tanítani merjünk, s először magunkat kell javítgatni, csak aztán vállalkozzunk mások javíttatására. Mert hogyan kívánhatjuk, hogy szavunknak hitele legyen, és meghallgassák nyelvhelyességi tanácsainkat, ha ilyen mondatok kerülnek ki tollunk alól: »A korszerű magyar nyelvi nevelésben a nyelvművelő munka képezi a gerincet« (6. l.). »Az »olvasmányi« órák módszeres levezetéséről... már nagyon sok dolgozat jelent meg« (7. l.). »Alsófokon [így!] elég, ha felhívjuk a figyelmüket ezekre a stílusbeli szépségekre, és aláhúzzuk tanítványainkkal azokat« (7. l.). »Fektessünk nagy súlyt a küalakra!« (24. l.). »Hát azokra a kedves gyerekversikékre emlékeztek-e még, amiket édesanyátok és az óvónéni verselt egykor nektek!« (24. l.). »...vigyük fel, vagy építsük le a hangot« (28. l.). »Olvaszuk *Petőfitől: A gólya* c. verset is!« (48. l.). »Amit *mondsz*, felírjuk a táblára is« (50. l.). »...hogy megtanítsuk tanítványainkat a jó és helyes *mondatépítésre*« (*Satzbau!* 61. l.). »Összefoglalást, azaz ismétlést évközben is *csinálunk!* Egy-egy egység tárgyalása és *begyakorolása* után mindig ismételnünk, *összefoglalnunk kell* az ismereteket!« (81. l.) stb. Hogyan fejtsze meg az olvasó az olyan ellenmondásokat, hogy a szerző pl. a 49. lapon hibának minősíti az *áll* igének ebben a mondatban való használatát: *Az ember testből és lélekből áll*, holott a 33. lapon ő maga is így ír: *Miből áll a mondat?* Továbbá egyik helyen ezt a panaszt olvassuk a könyvben: »Kevés vesszőt, felkiáltó- és kérdőjelet használnak tanítványaink!« (17. l.). Ez bizony kétségtelenül hiba, de a szerző meg lépten-nyomon felkiáltójelet tesz mondatainak végére, olykor kettőt, sőt hármat is (17., 20., 26. l. stb.), noha nyilván ezt sem lehet összeegyeztetni az írásjeleknek azzal a tiszteletével, amelyre tanítványait akarja — nagyon helyesen — rászoktatni.

Írásmódjának hasonló fogyatkozásain kívül másik nagy gyöngéje a szerzőnek az, hogy a felhasznált műveket nem tudja megbírálni és kellőképen értékelni. A zavaros forrásból époly gyanútlanul merít, mint a tisztavízüből. Gárdonyi nyelvhelyességi különködéseire úgy hivatkozik, mint csupa megföllebbezhetetlen bölcséségre. Halász Gyula és Terjék László tekintély

előtte. Még jó, hogy Kökény Lajos *Népszerű helyesírási kalauz-áról* így nyilatkozik: »Érdekes feldolgozása miatt forgathatjuk, de azért óvatossággal használjuk« (19. 1.).

A helyesírás gyakorlásában efféle példák tetszenek neki: »Mi különbség van egy öreg néger és egy rossz szék között? Az öreg néger *ősz szerezcsen*, az öreg [így!] szék meg *összeréccsen!*« (27. 1.). Hogy nyelvhelyességi szabályai között hány van olyan, amely nem állja meg a helyét, annak részletes elsorolására pedagógiai folyóiratban nincs elég tér. Csak példaképp említem e szabályok közül ezt az egyet: »Az *engem, téged, magad* szavaknál [így!] nem tesszük ki a tárgyragot! (Tehát nem: El ne bízd *magadat*, hanem *magad!*)« (43. 1.). Nem tudom, melyik műkedvelő nyelvésztlől vette a szerző ezt a »szabályt«, de nem győzők csodálkozni rajta. Hiszen a nyelvtanokban benne van, a tanulók is tanulják, hogy »*engem* vagy *engemet*, *téged* vagy *tégedet*, *magad* vagy *magadat*«. Remélhetőleg egyetlenegy magyar tanár sem tanít olyan képtelenséget, hogy nyelvhelyességi hiba van a Toldinak ebben a sorában: »Úgy szeressen Isten, ahogy engemet te!« (II, 12.).

A sok tárgyi hibán kívül módszertani hibája a könyvnek egyebek között az, hogy mindenfélét belezsúfol az I—II. osztálybeli tanításba, olyan anyag-részleteket is, amelyek vagy későbbi fokra valók, vagy egyáltalában nem tartoznak a gimnáziumi tanítás körébe. Az I. osztálynak első módszeres egységében a nyelv fogalmával és keletkezésével foglalkozik (23. 1.). Ez éppoly módszeres hiba, mintha a számtan tanítását a szám fogalmának meghatározásával kezdené valaki. »A nyelvnek *jelrendszere* van!« (23. 1.). Az ilyen nyelvtudományi műszóval élő titokzatos megállapítás nem a tízéves gyermek felfogóképességéhez van mérve. A nyelv eredete is nagyon érdekes kérdés, de nem tárgya a középiskolai tanításnak, azt pedig semmivel sem lehet megokolni, hogy a sok bizonyíthatatlan elmélet közül éppen a »fel-találás« elméletét tanítsuk a gimnáziumnak I. osztályában. Hogy »valamikor a mondat tárgyának nem volt ragja!« (43. 1.), az sem erre a fokra való nyelvtörténeti ismeret. Hogy »a névelők is jelzők!« (56. 1.), annak megértéséhez szintén nyelvtörténeti belátás szükséges, azért a névelőket az iskolai tanításban nem kell külön mondatrésznek tekinteni. »A jövő idővel szigorú parancsot is adhatunk! (A franciában is így van, pl. a tízparancsolatot jövő időben írták meg.)« (69. 1.). Mit ér ez a magyarázat olyan gyermekeknek, akik majd csak az V. osztályban kezdik el a francia nyelv tanulását, ha ugyan egyáltalában elkezdik? »A régi magyar nyelv, a régies mult idők példájául felolvasok a Margit legendából [így, kötőjel nélkül!]!« (70. 1.). Ennek a mondatnak a végén nagyon helyén van a felkiáltójel, sőt akár három is bízvást elkelne belőle a csodálkozás kifejezésére, hogy ilyesmi is lehetséges — az I. osztályban.

Még több lapot is meg lehetne tölteni a kifogásolnivalóknak hosszú sorával, de fölösleges. Szívesen elismerjük a szerző jóakarátát, buzgalmát, tárgyáért való lelkesedését, és sajnáljuk, hogy ezeken kívül mást nem lehet megdicsérni könyvében. Ha már maga nem tudta megítélni munkája értékét, kár, hogy nem akadt jó tanácsadója. Az tett volna szolgálatot az írónak,

aki őszintén megmondta volna neki, hogy mostani alakjában ez a mű nem alkalmas a megjelentetésre. Még nagyon sokat kellett volna fűrni, faragni, csiszolni rajta, s akkor a horatiusi kilenc év elteltével értékes könyv is válhatott volna belőle.

Nagy J. Béla.

Báró Eötvös József: Naplójegyzetek — Gondolatok. 1864—1868. Közzéteszi, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Lukinich Imre*, a Magy. Tud. Akadémia rendes tagja. Budapest, 1941., 8-r., XXIII+335 lap.

Br. Eötvös József már közel egy század óta nemcsak mint közoktatásügyi törvényalkotó és szerencsés iskolaszervező államférfiú tartozik a magyar nevelésügy történetének lapjaira, hanem mint író is régen a magyar pedagógiai irodalom klasszikusai között foglal helyet. A közoktatásügyi törvényjavaslatokra vonatkozó országgyűlési és egyéb kultúrkérdésekről szóló társadalmi beszédein, különféle publicisztikai cikkein és röpiratain kívül, a XIX. századi reformkor centralistáinak táborában, politikai irányelveinek terjesztése közben regényeket is írt politikai, művelődési és *nevelési* eszméinek kifejtésére. Egyik regénye, *A nővérek*, közvetlenül pedagógiai témát dolgoz föl, azt a kérdést: *hol van a földi életben igazi boldogság és a nevelés előmozdíthatja-e?* A kérdésre regénybeli tényleges helyzetek föl-tárásával felel olyan értelemben — s ez a regény morálja, ha úgy tetszik: irányzata — hogy az ember csak ott lehet boldog, ahol környezetének, melyben nevelődött, sem vágyai, sem reményei nem állanak ellentétben saját lelkének vágyaival és reményeivel, magának a társadalmi rangnak, melybe beleszülettünk, az egyéni boldogsághoz nincs semmi köze. Mindezt számos elmélkedéssel, pedagógiai *gondolattal* megvilágosítva fejt ki az irányregény írója, mint ahogy *Gondolatok* c. önálló aforizma-gyűjteményének egy jó-része is — különösen az »állam és politika« gyűjtőcím alá foglaltak — pedagógiai tartalmú vagy vonatkozású. E műfaj pedagógiai változatának való-ban Eötvös József a klasszikusa a magyar irodalomban.

Az utókornak Eötvösről ezirányban kialakult képét szerencsésen egészíti ki a Magy. Tud. Akadémiának az 1941. évi könyvnap alkalmából fõnti címmel megjelent kiadványa, mely nem meglepetés ugyan az Eötvössel foglalkozó szaktudós számára, de mindenesetre kedves ajándék. A nagy-nevű államférfiúnak és írónak kora ifjúságától fogva szokásává lett bárminõ foglalkozása, sõt pihenõje és szórakozásai közben is, lelke mélyén támadó minden komoly gondolatát, elvi magaslaton fölmerülő megfigyelését vagy ötletét magával hordott jegyzõkönyvecskéibe írni, melyekbõl 1864-ben a *Gondolatok* egy kötetnyi aforizmáját õ maga közzé is tette. Az eredeti zsebkönyvecskéket csak Eötvös halála után látták hagyatékában néhányan, különösen az 1864 utániakat. Ezekben még annyi kényesebb tárgyú, kortársakra vonatkozó aktuális kritikai megjegyzés foglaltatott, hogy hátra-maradott családja még halála után sem merte, vagy óhajtotta közzétenni ez újabb naplójegyzeteket, s egyéb följegyzéseket és gondolatokat. Ugy látszik, csupán az Eötvöst 9 évvel túlélõ Csengery Antal ismerte nagy